

PUJADAS MORA, Joana Maria;
 SALAS VIVES, Pere;
Les epidèmies a les Illes Balears
 (1800-2020), Palma, Edicions
 Documenta Balear, 2021, 60 p.

Pablo José Alcover Cateura

Universitat de les Illes Balears

Pocs llibres presenten temàtiques de tanta actualitat. Joana Maria Pujadas Mora i Pere Salas Vives analitzen, en un concís volum, les epidèmies que causaren estralls a les illes Balears, i en particular, a Mallorca, des d'inicis del segle XIX fins al 2020. Es tracta d'una història local de gran qualitat perquè connecta i ajuda a comprendre els processos històrics generals d'Europa. Dos d'aquests processos són la gestió governamental d'una pandèmia per part de les diverses administracions locals i provincials d'un estat liberal i el profund impacte social que aquesta provoca.

El llibre es divideix en nou apartats: una introducció, quatre capítols que tracten de la història de les epidèmies a les illes Balears, unes conclusions, un annex amb fonts primàries inèdites transcrits, una cronologia sobre els fets fonamentals de l'evolució de les principals epidèmies, i finalitza amb una succinta bibliografia. Les epidèmies tractades són la pesta bubònica de 1820, la febre groga de 1804, 1821 i 1870, el còlera de 1865, la diftèria de 1890 i 1909-1910, la grip de 1918 i altres posteriors de menor impacte demogràfic, malgrat que també rellevants, com la SIDA i la COVID, encara avui present.

L'objectiu principal de l'obra és oferir, amb prosa sintètica, rigorosa i llegidora, quines foren les causes i conseqüències de les principals epidèmies que patiren les Balears en el seu passat més recent. El llibre fou un encàrrec d'Edicions Documenta Balear als professors Pujadas Mora i Salas Vives per mostrar, en una obra breu, com la societat illenca s'ha enfrontat moltes vegades a una epidèmia i ha sabut sobreviure-hi. En aquesta obra es poden observar els encerts i aprendre dels errors de la gestió pública d'epidèmies al llarg dels segles XIX i XX.

Un dels aspectes més atractius de l'obra és la medicalització de la societat degut a les epidèmies, que provocaren uns canvis socials remarcables. Per exemple, els cementeris, que, des de la baixa edat mitjana, se situaven habitualment dins del recinte urbà, prop de les principals esglésies parroquials, a partir de 1820 s'ubicaren als afores. Així, lluny de les llars, s'intentà que la descomposició de cadàvers no empitjorés o fomentés la propagació d'una malaltia. És el cas del camp sant d'Artà, inaugurat l'any 1820 a causa de la pesta bubònica que assolà la població i altres municipis propers.

Un altre canvi social cabdal foren les campanyes de vacunació i de conscienciació sobre la importància de vacunar-se. En aquest àmbit sobresurt la lluminosa i polifacètica figura d'Emili Darder, que, a més de batle de Palma, fou l'epidemiòleg encarregat i impulsor de les primeres campanyes massives per combatre la diftèria el 1926 en les zones rurals de Mallorca. Anys abans, la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de les Balears, fundada l'any 1833, jugà, des dels seus inicis, un paper fonamental a vacunar gratuïtament a la població de Palma i ensenyar a la ciutadania de la capital què era segur i necessari vacunar-se regularment per prevenir grans brots epidèmics.

En últim lloc, un darrer aspecte destacable és la consolidació de l'ús de gràfics per mostrar quina era l'evolució diària de les defuncions a causa de les epidèmies. Es considera que fou al llarg del segle XVIII quan s'inicia aquest mètode d'anàlisi de dades. No obstant això, fou durant el segle XIX quan es consolidà la seva utilització arreu d'Europa. A les Balears, el seu introductor fou el doctor Fajarnés, que les va utilitzar per mostrar les morts quotidianes a Palma causades per l'epidèmia de xarampió de 1887.

El llibre conclou que les epidèmies ja succeïdes han de ser analitzades per poder millorar la prevenció futura per part de l'estat i la societat. Per poder aprendre d'aquesta història recent, els autors realitzen una aproximació al tema, en què mostren que aquestes malalties mortíferes són fets socials totals, que necessiten unes anàlisis detallades i des de diverses perspectives. En conclusió, una obra recomanable d'agradable lectura, perquè la lectura obligatòria és perillosa.